

dCIDOB 102.

Tràfic de persones: els nous esclaus.

Immigració il·legal, crim organitzat i sobirania.

Paradoxes de les polítiques migratòries.

Raimo Väyrynen

Immigració il·legal, crim organitzat i sobirania

Paradoxes de les polítiques migratòries

Raimo Väyrynen Institut Finès d'Affers Internacionals

Els problemes legals de la immigració estan associats a l'ascens dels estats-nació en la mesura que aquests promulguen lleis i porten a terme polítiques per tal de promoure-la o de limitar-la. La legalitat de la immigració es defineix sobre la base de si l'entrada d'un immigrant al país és aprovada per l'Estat receptor i si, subseqüentment, els immigrants segueixen les regles del permís d'entrada. Així doncs, la immigració il·legal pot ser tant per l'entrada indocumentada al país com per allargar la permanència un cop ha expirat la validesa del visat.

Hi ha dues tendències contradictòries a l'actual pauta global de les migracions. D'una banda, la mobilitat de la gent que travessa fronteres es fa més fàcil, especialment entre els països industrialitzats, mitjançant acords bilaterals i multilaterals. L'ampliació de l'espai Schengen a Europa és el millor exemple d'aquesta tendència. D'altra banda, aquests mateixos països fan servir moltes vies –des de l'adopció de polítiques d'asil més estrictes fins a la construcció de tanques físiques– per mantenir allunyats els estrangers no desitjats. Aquestes restriccions s'apliquen especialment a les persones que es mouen des del Sud, allà on, a causa del creixent desequilibri demogràfic global, hi ha una pressió cada cop més gran per emigrar al Nord a la recerca de feina.

Les pressions per emigrar no desapareixeran en el futur, sinó que, al contrari, continuaran creixent. L'envelliment en els països industrialitzats pot provocar canvis en les seves polítiques immigratòries, però es fa difícil imaginar que hi hagi una liberalització profunda en les seves legislacions. Aquestes tendències contradictòries generen un dilema

genú; com més fortes són les pressions per emigrar i més altes les barreres per entrar, es dediquen més esforços a la immigració il·legal. L'entrada indocumentada en un país no pot ser abolida simplement amb la seva prohibició.

Molts tipus de migracions

És important distingir entre els diferents tipus d'immigració il·legal. La majoria d'immigrants il·legals entren al país de destí de manera legal i s'hi queden un cop ha expirat el seu visat; o bé arriben pels seus propis mitjans. Això és veritat, per exemple, a Espanya i als Estats Units, països que són objecte d'una migració massiva des del sud de les seves fronteres. Sovint l'entrada indocumentada en un país és perillosa, ja que les rutes de transport normals en aeroports, ports i punts fronterers habilitats no poden ser utilitzades.

Als Estats Units en particular, està de moda parlar d'immigrants *indocumentats* i no d'immigrants *il·legals*. Aquesta terminologia, però, no deixa de ser un eufemisme, perquè els immigrants sovint estan ben documentats. Existeix un mercat clandestí enorme que subministra documents de viatge falsificats, des de visats i passaports a cartes amb ofertes de feina, mitjançant els quals els immigrants es poden moure d'un país a un altre. Es té constància, per exemple, de la producció i ús fraudulent de passaports belgues, i també es coneixen nombrosos casos de funcionaris consulars d'un país que han venut visats per una suma molt elevada als migrants potencials, a vegades en col·laboració amb agències de viatge.

© Kay Chernush
Departament d'Estat dels Estats Units

Si les capacitats i la determinació dels països veïns per controlar les seves fronteres difereixen d'una manera significativa, el resultat pot ser una mena de síndrome d'acampada; centenars, fins i tot milers de joves, esperen la seva oportunitat d'entrar il·legalment al país de destinació desitjat. Aquesta mena de campaments es troben, per exemple, al Marroc (de camí cap a Espanya), a França (de camí cap al Regne Unit) i a Bangladesh (de camí cap a l'Índia).

La immigració il·legal *estàndard* s'ha de distingir del contraban i del tràfic d'éssers humans, en els quals hi ha una tercera part –l'*empresari* o *promotor*– que organitza el creuament indocumentat de la frontera. El contraban d'éssers humans es dona quan aquesta tercera part ajuda l'immigrant, a canvi d'una quantitat de diners, a entrar il·legalment en un país. Per la seva part, el tràfic humà significa que el contrabandista té en ment un *ús final* per al migrant. Aquest *ús final* pot ser il·legal, o fins i tot de naturalesa clarament delictiva (com l'ocupació en el mercat negre, el tràfic de drogues o la prostitució).

El contraban i el tràfic d'éssers humans sovint involucren països tercers que es converteixen en països de trànsit; Finlàndia, per exemple, ha estat utilitzada pels contrabandistes xinesos com a país de trànsit en el camí cap a l'Europa Central i del Sud i, de manera similar, la República Txeca fou, abans de la seva entrada a la UE, una estació de pas per als immigrants il·legals que, procedents de diverses parts d'Àsia, arribaven a la UE. Normalment, els contrabandistes trien com a estacions de pas els països on el control físic de les fronteres és menys estricte i on el risc de ser capturat per les autoritats és més baix; en aquest sentit, les barreres d'entrada són molt importants.

El contraban humà, concepte en el qual en aquest context incloem també el tràfic d'éssers humans, és una forma d'activitat econòmica. Els migrants tenen, per regla general,

motius econòmics que expliquen la seva decisió d'abandonar el país d'origen. I encara que els països receptors es queixen de l'augment de la immigració il·legal, les seves economies i les seves empreses tendeixen a beneficiar-se amb els moviments transfronterers de persones. Hi ha molts sectors de l'economia –com l'agricultura i les granges avícoles als Estats Units, o la indústria de la construcció a Espanya– que es trobarien amb greus dificultats si s'interrompés sobtadament l'entrada d'immigrants il·legals. Les raons d'aquesta situació són molt clares: els immigrants treballen més sovint que els autòctons en feines dures i irregulars, situades a la banda baixa de l'escala salarial. Això no obstant, els immigrants rarament provoquen desocupació ni rebaixen els nivells salarials i, en canvi, tendeixen a vigoritzar l'economia.

Si les capacitats i la determinació dels països veïns per controlar les seves fronteres difereixen d'una manera significativa entre ells, el resultat pot ser una mena de síndrome d'acampada

L'economia política del contraban humà

Les operacions dels contrabandistes poden ser vistes des d'una perspectiva d'economia política. Des d'aquesta òptica, els immigrants il·legals són considerats com una mercaderia amb la qual es pot aconseguir un benefici. De fet, normalment són els mateixos immigrants els que accepten voluntàriament convertir-se en mercaderies en la recerca d'una vida millor. Els costos inicials del promotor contrabandista són baixos, ja que necessita molt poca inversió de capital per començar el seu negoci.

Podem dir, d'una manera una mica sarcàstica, que els immigrants il·legals són una mercaderia excel·lent perquè no es deteriora fàcilment, pot durar setmanes emmagatzemada en embarcacions obertes i precàries que naveguen per alta mar, pot ser transportada a llargues distàncies, i pot ser reutilitzada i revenduda. Si el contrabandista ho decideix, també pot ser fàcilment abandonada o, fins i tot, destruïda a alta mar, en un desert o en un bosc. Hi ha autèntiques històries d'horror sobre immigrants il·legals que han estat abandonats a la seva sort quan el contrabandista temia trobar dificultats per fer un negoci lucratiu.

A més a més, els riscos a què fa front el contrabandista són relativament petits; fins ara, en la majoria de països, els càstigs legals al contraban d'éssers humans han estat força indulgents; molt més, per exemple, que els del tràfic de drogues. La raó sembla senzilla: el tràfic de drogues perjudica principalment els habitants dels països industrialitzats, mentre que el tràfic de persones perjudica més els *altres*, tot i que també causa problemes legals i morals als països de destinació i requereix accions legals. A més, el tràfic d'éssers humans és considerat com un negoci fastigós i repulsiu que rep una condemna unànime, mentre que la migració il·legal, i en determinades circumstàncies, fins i tot el contraban humà, es perceben com a justificats per les condicions socials que l'originen.

L'aproximació a la qüestió de la migració des del punt de vista de l'economia política dona per fet que existeix una mena de sistema de mercat en el negoci de la migració il·legal. El mercat té les seves pròpies lleis d'oferta i demanda, que també determinen el preu per a les operacions de contraban. Per exemple, com més llarga és la distància i més estrictes els controls fronterers, més elevat és el preu que el migrant indocumentat ha de pagar. Hi ha, fins i tot, una mena de competició de mercat en la mesura que diferents contrabandistes poden competir en la venda dels seus serveis, la qual cosa, al seu torn, pot afectar el preu previst. El fet que hi hagi competència entre els proveïdors de *serveis* és a causa simplement de la magnitud del mercat. Es calcula que cada any, uns 600.000 immigrants il·legals entren a l'Europa Occidental, i més d'un milió ho fan als Estats Units.

Les dimensions del país de destí també són importants: com més gran és el país més abundants són les oportunitats que ofereix. A més dels Estats Units, aquest argument també s'aplica a l'Europa Occidental, especialment a l'espai Schengen, on si l'immigrant aconsegueix entrar-hi, legalment

Els immigrants il·legals són considerats com una mercaderia amb la qual es pot aconseguir un benefici. De fet, normalment són els mateixos immigrants els que accepten voluntàriament convertir-se en mercaderies en la recerca d'una vida millor

o il·legalment, és molt més fàcil moure's d'un país a l'altre. Aquest fet ha tendit a reforçar els controls a les fronteres exteriors de l'espai Schengen.

No obstant això, la comparació del contraban humà amb el mercat és superficial des de molts punts de vista, tant per raons morals com per raons analítiques. El model de mercat no té en compte l'entorn social i polític en el qual es produeix el contraban, i passa per alt amb facilitat les condicions i les polítiques que l'alimenten. El model *empresarial* també presta una atenció insuficient a l'element d'explotació que significa el tràfic d'éssers humans, que priva aquests de qualsevol mena de protecció legal. Per tant, les violacions dels drets humans implícites en el contraban i el tràfic d'éssers humans s'han de prendre seriosament.

Analíticament, el model de mercat del contraban humà també té els seus defectes. Si hi ha un mercat, és òbviament un mercat imperfecte, ja que el *comerç* hi està distorsionat de maneres diverses. El grau de restricció i de coerció dels controls fronterers ve determinat per decisions polítiques, com també succeeix amb els càstigs penals aplicats als violadors de la llei. L'atractiu del país de destí, a més a més, no està determinat exclusivament per la seva prosperitat, sinó també per factors culturals, com l'idioma, fet que fa que el Regne Unit, per exemple, tingui més capacitat d'atracció que el Japó.

Un negoci *empresarial*: estructures centralitzades i grau d'internacionalització

A l'hora de jutjar la validesa de l'aproximació pròpia de l'economia política, cal prestar una atenció especial a la naturalesa dels actors involucrats. Els actors principals són els

migrants individuals i els governs. A diferència dels refugiats, els migrants normalment comencen el seu viatge per voluntat pròpia (tot i que hi pot haver expectatives per part dels pares i pressions per part de l'entorn). Òbviament, els migrants porten a terme una mena d'anàlisi costos/beneficis per avaluar si la migració paga la pena. Naturalment, aquesta avaluació tendeix a produir-se en unes condicions molt imperfectes pel que fa a informació, ja que el coneixement que es té de les condicions en el país de destí i de la ruta es basen sovint en la comunicació personal d'amics i parents que ja han fet el viatge.

En el cas de la immigració il·legal, els intermediaris (els promotors) són actors clau. Són els que planifiquen i porten a terme l'operació de contraban, i potser també els que la inicien. Sovint s'assenyala que el contraban humà està controlat per unes xarxes internacionals de criminals (màfies) que tenen unes estructures jeràrquiques i centralitzades, i a vegades, fins i tot, es fan comparacions amb les organitzacions terroristes. Cal tenir en compte, però, que els objectius de les màfies i els dels terroristes són diferents; les primeres volen fer diners, i els segons volen crear confusió per raons polítiques.

Sigui com sigui, l'existència d'un sistema de contraban humà organitzat és enganyós a molts llocs del món. De fet, moltes de les operacions de contraban les porten a terme operadors a petita escala que transporten els migrants, per exemple, des d'Albània a les costes d'Itàlia. Naturalment, el crim organitzat està involucrat en el contraban humà, però és erroni atribuir el problema exclusivament a les bandes criminals transnacionals. Si el contraban es generalitza, tendeix a afectar tota la societat i arrossegar cap a la seva òrbita gent completament *normal* que ha de trobar maneres de guanyar-se la vida.

Un altre aspecte del sistema de contraban és l'existència de vincles entre els traficants locals que estan connectats els uns amb els altres. Els reclutadors locals d'immigrants il·legals d'una regió concreta poden estar connectats amb un intermediari d'un altre país que organitza l'operació de contraban i que té, al seu torn, vincles amb grups del país de destinació. De vegades, aquests grups pertanyen a la mateixa comunitat ètnica, la qual cosa reforça l'eficàcia de la xarxa. En aquesta imatge, les xarxes de contraban són de naturalesa translocal més que internacional, ja que connecten comunitats interrelacionades de diferents països.

L'ús creixent d'Internet en el reclutament d'immigrants il·legals canvia, naturalment, la naturalesa de tota l'operació. El reclutament pot gestionar-se a distància i no requereix els contactes locals que han estat necessaris fins ara, per exemple, a Moldàvia. Sembla ser que el reclutament per Internet és més habitual en el cas del tràfic d'éssers humans que en el del contraban. L'organització del contraban humà també està més centralitzada quan es refereix al tràfic, a causa del seu caràcter més criminal que demana, al seu torn, un major secretisme i obediència. El tràfic d'éssers humans també és un delictes més greu que el contraban.

Finalment, els promotors del negoci del contraban i del tràfic d'éssers humans poden classificar-se, d'una banda, pel nivell de centralització de les seves organitzacions i, de l'al-

El crim organitzat està involucrat en el contraban humà, però és erroni atribuir el problema exclusivament a les bandes criminals transnacionals. Si el contraban es generalitza, tendeix a afectar tota la societat i arrossegar cap a la seva òrbita gent completament *normal*

tra, pel nivell d'internacionalització de les seves activitats. El creuament dels diversos valors d'aquestes dues dimensions dóna quatre categories diferents de *contrabandistes*. Això comprèn des de les organitzacions criminals internacionals centralitzades fins a les xarxes internacionals descentralitzades de contrabandistes d'éssers humans, passant pels operadors nacionals centralitzats i descentralitzats. És evident que els objectius i els mitjans d'aquests diferents tipus de promotors difereixen significativament segons els casos.

Hi ha exemples concrets d'aquests quatre tipus de contrabandistes, tot i que les fronteres que els separen són borroses. En una anàlisi més acurada, es poden buscar, per exemple, les interconnexions entre els operadors nacionals centralitzats i els operadors internacionals descentralitzats. Pot molt ben ser que hi hagi una *divisió del treball* entre diferents tipus d'operadors criminals, els quals poden haver trobat el seu propi segment en l'ampli mercat del contraban d'éssers humans.

Hi ha moltes històries relatives a les connexions transnacionals entre, per exemple, la màfia russa i les bandes criminals nigerianes. Certament, existeixen xarxes internacionals del crim organitzat; són l'altra cara del procés de la globalització. La seva naturalesa transnacional facilita, sens dubte, les operacions internacionals, però d'això no cal concloure que el contraban i el tràfic d'éssers humans estiguin dirigits per alguna mena de conspiració global. Més aviat cal recalcar la naturalesa descentralitzada del contraban transnacional d'éssers humans, en el qual hi ha determinats punts nodals nacionals i internacionals on es troben els interessos de diferents empresaris. Aquests punts de connexió poden trobar-se en els països industrialitzats, els països en desenvolupament i en tots els continents.

Sobirania i crim transnacional

Els estats justifiquen el control de les fronteres nacionals fent referència al principi de la sobirania, que proclama el respecte al caràcter sagrat de les fronteres i la inviolabilitat del territori nacional. Existeix una mena de pacte territorial que encara impera arreu del món. Això és, per descomptat, paradoxal perquè hi ha una contradicció entre l'èmfasi que es posa en els aspectes formals de la sobirania i l'erosió de la sobirania efectiva com a conseqüència del caràcter cada cop més porós de les fronteres nacionals, econòmiques i culturals. Aquesta contradicció demana una solució que, tanmateix, no és possible; ni els estats estan disposats a renunciar a la seva demanda de sobirania ni són capaços de restablir-ne la implementació efectiva. La sobirania s'ha anat convertint progressivament en una metàfora, deixant de ser una doctrina legal sòlida.

Això facilita una hipocresia que el crim transnacional organitzat està, entre altres reptes, posant a prova. D'una banda, els governs tracten de fer front a aquest repte tot reforçant les barreres d'entrada, és a dir, promulgant unes lleis d'immigració més estrictes i esforçant-se per fer-les complir efectivament; tracten així d'enfortir la idea de la sobirania efectiva. Però, de l'altra, amb això, els governs creen unes condicions que afavoreixen els *promotors*, que poden aplicar preus més alts als migrants il·legals per ajudar-los a evitar els controls fronterers.

Es crea així una enorme paradoxa, ja que els esforços dels governs per fer respectar el pacte de sobirania territorial són els que, alhora, creen les condicions òptimes per tal que activitats no estatals, algunes d'aquestes de caràcter criminal, facin valdre un ordre no-territorial diferent. En la recerca d'aquest nou ordre, les *forces del bé* lluiten contra les *forces del mal*, a les quals pertany el crim organitzat del tràfic d'éssers humans.

La raó de la paradoxa rau en el principi de sobirania que atorga als estats una autoritat metapolítica per criminalitzar determinades activitats transnacionals específiques, com és la immigració il·legal. Naturalment, cap país no pot fer complir totalment aquestes disposicions, el fracàs de les quals crea un buit en la sobirania efectiva d'un país. Dit d'una altra manera, la immigració il·legal representa un repte a l'omnipotència de la doctrina de la sobirania i a la integritat de l'Estat i de la nació (perquè la immigració legal pot ser teòricament controlada per l'Estat receptor). De tota manera, aquest repte sovint és més aparent que real, ja que les nacions normalment prosperen o decauen per raons molt diferents de la immigració.

Una altra raó del gran interès que tenen els governs per fer respectar les restriccions sobre la immigració, tant la legal com la il·legal, està relacionada amb les implicacions que aquesta representa per a la seguretat nacional. Els governs tenen una llarga tradició pel que fa a *securitzar* la immigració. Durant els anys vint i trenta, per exemple, el Govern noruec estava molt preocupat pel *perill finlandès*, és a dir, pel radicalisme polític, en realitat limitat, dels immigrants finesos que es dirigien al nord de Noruega.

Naturalment, en els temps actuals de terrorisme i de preocupació per la seguretat nacional, els riscos de seguretat vinculats a la immigració han adquirit una nova rellevància, i en molts països, concretament als Estats Units, aquests s'han convertit en un dels fonaments tant de les polítiques del dia a dia com de la política en majúscules. El debat actual als Estats Units proporciona elements molt interessants del caràcter dual del tema de la immigració; hi ha, alhora, un moviment per tancar les fronteres als terroristes i a d'altres elements no desitjats, i un moviment que reclama el reconeixement de l'existència d'uns 11 milions d'immigrants *indocumentats*. Molts d'ells han entrat il·legalment, amb o sense la col·laboració dels *coyotes* (traficants), i en molts casos han tingut dècades per arrelar profundament en el nou país.

La millor manera de posar fre al contraban i al tràfic d'éssers humans és relaxar, d'una manera gradual i controlada, les barreres i els costos d'entrada dels immigrants als països industrialitzats. Aquest suggeriment va en la direcció contrària a l'actual ideologia imperant, que està alimentada per les pressions populistes domèstiques a les quals els governs tendeixen a fer cas per mantenir el suport popular. ●